Veli-Pekka Viljanen

HE 65/2015 vp ERÄIKSI AVIOLIITTOLAIN MUUTOKSEN EDELLYTTÄMIKSI LAINMUUTOKSIKSI

Eduskunnan lakivaliokunta 3.12.2015

Hallituksen esityksen tarkoituksena on tehdä lainsäädäntöön avioliittolain muutoksesta (156/2015) johtuvat välttämättömät muutokset. Muutosten taustalla on avioliittolain muuttaminen sukupuolineutraaliksi. Tämän vuoksi säännöksiä ehdotetaan muutettavaksi niin, että ne soveltuvat myös samaa sukupuolta oleviin pareihin. Rajoitun arvioimaan ehdotusta lakivaliokunnan lausuntopyynnössä esittämällä tavalla valtiosääntöoikeudelliselta kannalta.

Hallituksen esitykseen sisältyvät lakiehdotukset ovat luonteeltaan hyvin teknisluonteisia. Siten ehdotettuihin pykälämuotoiluihin itsessään ei sisälly mielestäni varsinaisia valtiosääntöoikeudellisia ongelmia. Pikemminkin kysymys on siitä, tulisiko lainsäädäntöä muuttaa avioliittolain muutoksen johdosta laajemmin kuin nyt ehdotetaan tehtäväksi. Tältä osin voidaan huomauttaa, ettei hallituksen esityksen sisältämien lakiehdotusten käsittelemiselle tavallisen lain säätämisjärjestyksessä voi muodostua estettä siitä, että kyseisiin lakeihin sisältyy muita kuin nyt muutettavaksi ehdotettuja säännöksiä, jotka olisivat mahdollisesti ongelmallisia perustuslain kannalta. Tosin lakivaliokunta voi halutessaan täydentää lakiehdotuksia sellaisin osin, jotka luontevasti liittyvät hallituksen esityksen tavoitteeseen tehdä lainsäädäntöön avioliittolain muutoksesta johtuvat muutokset, vaikka niitä ei hallituksen esitykseen sisältyisikään.

Lakivaliokunnan asiantuntijakuulemisessa on valiokunnan minulle osoittaman lausuntopyynnön mukaan tuotu esiin käsityksiä lainsäädäntöön sisältyvistä hallituksen esitykseen nähden liitännäisistä mahdollisista perustuslakiongelmista. Näissä kaikissa on kysymys siitä, että hallituksen esityksessä ei ehdoteta tehtäväksi riittäviä muutoksia voimassa olevaan lainsäädäntöön. Korostan, että valtiosääntöoikeudelliselta kannalta nämä huomautukset eivät estä hallituksen esitykseen sisältyvien lakiehdotusten käsittelemistä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

Lakivaliokunnan asiantuntijakuulemisessa on saamani lausuntopyynnön mukaan nostettu esiin erityisesti kysymys hedelmöityshoidoista annetun lain muuttamistarpeesta. Voimassa olevan hedelmöítyshoidoista annetun lain 2 §:n mukaan parilla tarkoitetaan naista ja miestä, jotka elävät keskenään avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa. Hoitoa saavilla tarkoitetaan puolestaan paria tai naista, joka ei elä avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa. Hallituksen esityksessä ei ehdoteta muutosta laissa olevaan parin määritelmään, ”koska hedelmöityshoidon antamisen edellytysten muuttaminen on laaja kysymys, joka vaatii perusteellista keskustelua” (HE, s. 7).

Ehdotus merkitsee sitä, että avioliitossa olevat samaa sukupuolta olevat aviopuolisot eivät voisi edelleenkään saada hedelmöityshoitoa yhdessä. Ehdotetun teknisluonteisen muutoksen johdosta yksinäinen nainen ja toisen naisen kanssa avioliitossa oleva nainen voisivat saada kuitenkin hoitoa. Luovutettujen sukusolujen käytön edellytyksenä olisi kuitenkin luovuttajan siihen antama suostumus (Laki hedelmöityshoidosta 16 § 2 mom.).

Voimassa oleva hedelmöityshoitolaki on aikanaan säädetty tavallisena lakina perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 16/2006 vp ja PeVL 25/2006 vp). Perustuslakivaliokunta tarkasteli lakiehdotusta tuolloin nimenomaisesti myös yhdenvertaisuuden kannalta. Perustuslakivaliokunta totesi, että lakiehdotuksessa asetetaan henkilöitä eri asemaan siviilisäätynsä ja osaksi myös sukupuolisen suuntautumisensa kannalta. Kun otetaan huomioon hedelmöityshoidon lääketieteellinen tarkoitus auttaa lapsettomuudesta vastoin tahtoaan kärsiviä henkilöitä, ei lakiehdotusta voitu pitää perustuslakivaliokunnan mielestä tältä osin perustuslainvastaisena. Valiokunta katsoi tuolloin, että ehdotetut erot, jotka liittyvät kiinteästi yhteiskunnan arvovalintoihin, valiokunnan pitkäaikaiseen tulkintakäytäntöönkin verrattuna mahtuivat lainsäätäjälle kuuluvien harkintarajojen sisälle. Perustuslaki ja erityisesti sen 6 §:n yhdenvertaisuussäännös eivät asettaneet siten estettä nykyisen kaltaiselle sääntelylle (PeVL 16/2006 vp, s. 3, ks. myös PeVL 25/2006 vp, s. 2). Nykysääntelyn perustuslainmukaisuus on siten säätämisvaiheessa tullut arvioiduksi eikä ilman eduskunnan perustuslakivaliokunnan uutta kannanottoa niin ollen ole perusteltua suoraan katsoa hedelmöityshoidosta annettua lakia tältä osin perustuslainvastaiseksi.

Hedelmöityshoidon mahdollistaminen myös samaa sukupuolta olevalle parille yhteisesti ei suoranaisesti liity avioliittolain muuttamiseen, koska hedelmöityshoidosta annetussa laissa parin määritelmää ei ole kiinnitetty pelkästään aviopareihin, vaan niihin on rinnastettu avioliitonomaisissa olosuhteissa elävät parit. Nykytilanne ei ole käsitykseni mukaan kuitenkaan

yhdenvertaisuuden kannalta optimaalinen. Se asettaa samaa sukupuolta olevat avioparit hedelmöityshoidon saamisen osalta huonompaan asemaan kuin eri sukupuolta olevat avioparit ja eri sukupuolta olevat avoparit. Kyseessä on selvästi eri asemaan asettaminen seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Sen jälkeen kun avioliittolaki muutettiin sukupuolineutraaliksi, olisi johdonmukaista, ettei aviopareja asetettaisi muualla lainsäädännössä keskenään eri asemaan sen perusteella, onko kyse eri sukupuolta olevien vai samaa sukupuolta olevien välisestä avioliitosta. Erottelulle on myös entistä vaikeampi löytää perustuslain 6 §:n 2 momentin edellyttämiä hyväksyttäviä perusteita sen jälkeen, kun lainsäätäjä on tunnustanut samaa sukupuolta olevien henkilöiden oikeuden solmia keskenään avioliitto. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on nimenomaisesti katsonut, että jäsenvaltion harkintamarginaali on kapea silloin, kun on kysymys henkilöiden eri asemaan asettamisesta sukupuolen tai seksuaalisen suuntautumisen johdosta (ks. EIT:n suuren jaoston tuomio X ja muut v. Itävalta, 19.2.2013, tuomion kohta 99). Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä on tosin pidetty mahdollisena avioliiton solmimisen rajoittamista ainoastaan eri sukupuolta oleviin ja vastaavasti määrättyjen oikeusvaikutusten kiinnittämistä ainoastaan avioliittoon. Tältä osin arviointiperusta on meillä myös ihmisoikeusnäkökulmasta muuttunut sen jälkeen, kun Suomi on avannut avioliiton myös samaa sukupuolta oleville pareille. Avioparien erilaiselle kohtelulle siitä riippuen, onko kysymys eri sukupuolta olevista vai samaa sukupuolta olevista pareista, tulisi pystyä esittämään perustuslain 6 §:n 2 momentin kannalta hyväksyttävä peruste, jonka tulisi täyttää myös oikeasuhtaisuuden vaatimus. Perustuslakivaliokunta on aiemmissa kannanotoissa viitannut erityisenä perusteena hedelmöityshoidon tarkoitukseen auttaa lapsettomuudesta vastoin tahtoaan kärsiviä henkilöitä (PeVL 59/2002 vp, s. 3, PeVL 16/2006 vp, s. 2, PeVL 26/2006 vp, s. 2). Tältä osin on kuitenkin huomattava, että jo nykyisin rekisteröidyssä parisuhteessa oleva nainen yksin voi saada hedelmöityshoitoa tietyin edellytyksin. Vastaisuudessa avioliitossa naisen kanssa oleva nainen voisi saada yksin hedelmöityshoitoa. Hedelmöityshoitoa saavan naisen puolison vanhemmuus ei seuraisi suoraan lain perusteella eikä hän voisi saada vanhemmuuttaan vahvistetuksi myöskään suostumuksen perusteella, mikä saattaa myös syntyneen lapsen eri asemaan syntyperänsä johdosta.

Perustuslain yhdenvertaisuussääntelyn kannalta olisikin kokonaisuutena arvioiden selvästi parempi vaihtoehto muuttaa hedelmöityshoitolakia siten, että samaa sukupuolta olevilla pareilla olisi vastaava mahdollisuus yhdessä saada hedelmöityshoitoa kuin eri sukupuolta olevilla pareilla.

Koska hedelmöityshoidosta annetussa laissa hedelmöityshoidon saamista ei ole rajattu vain aviopareihin, kyse on kuitenkin laajemmasta kysymyksenasettelusta kuin avioliittolain muutoksen aiheuttamasta välittömästä sääntelytarpeesta. Tämän vuoksi asia edellyttäisi nähdäkseni erillistä valmistelua, jossa yleisimmin arvioitaisiin, olisiko hedelmöityshoidon saaminen laajennettava samoin edellytyksin myös samaa sukupuolta oleviin avio- ja ja avopareihin kuin eri sukupuolta oleviin pareihin.

Hallituksen esityksen 3. lakiehdotuksen mukaan henkilöstä talletettaisiin vastaisuudessa väestötietojärjestelmään myös tieto rekisteröidyn parisuhteen muuttamisesta avioliitoksi. Tältä osin on huomattava, että jo nykyisin henkilöstä talletetaan väestötietojärjestelmään tiedot henkilön siviilisäädystä ml. rekisteröidystä parisuhteen solmimisesta ja tällaisen parisuhteen purkautumisesta. Tällaisen tiedon tallettaminen väestötietojärjestelmään ei ole itsessään ongelmallinen yksityiselämän ja henkilötietojen suojan kannalta. Tältä osin yksityisyyden suojaa turvataan erityisesti tietojen luovuttamista koskevilla rajoituksilla. Nykysääntelyyn verrattuna hallituksen esitys ei merkitse uutta tai nykyistä laajempaa puuttumista henkilön yksityiselämän ja henkilötietojen suojaan.